

Salamancadeklarationen och Salamanca +10

2/2006

SVENSKA
UNESCORÅDETS
SKRIFTSERIE

Svenska Uneskorådet

Salamancadeklarationen har tidigare getts ut i Svenska Uneskorådets skriftserie som nummer 4/96, och i nummer 1/2001 i en uppdaterad version med nya texter och information om Salamanca +5.

Innehåll

Inledning	7
Salamanca-deklarationen	9
Handlingsramen för undervisning av elever med behov av särskilt stöd	13
Salamanca tio år senare	41
<i>Mot integrerande lärarutbildning</i>	47
<i>Vad är integration</i>	51
<i>Fokus på policyutveckling på Sri Lanka</i>	55
<i>C-EMIS ett verktyg för utbildning för alla</i>	59

Inledning

Vad är en deklARATION?

Unescos normativa verksamhet

Inom internationella organisationer som t ex ILO, FN, Europarådet och OSSE arbetar man med s.k. *normativa instrument*. Det är överenskommelser som är mer eller mindre bindande, och kan vara t. ex en uppmaning till medlemsländerna eller till organisationen själv att arbeta för vissa angivna mål. Beroende på arten av överenskommelsen har de olika normativa instrumenten olika vikt.

En **deklARATION** kan antas vid ett möte eller en konferens. *Det är ett uttryck för en åsikt eller en uppfattning* i en särskild fråga av mötesdeltagarna oavsett vilken position de har i sitt hemland. Deklarationen har politisk snarare än rättslig betydelse. Salamancadeklarationen är ett exempel på en deklARATION. Unescos första deklARATION *Solemn appeal against the idea that wars are inevitable* antogs 1947.

En **rekommendation** kan utfärdas av t ex Unescos generalkonferens eller en ministerkonferens (t. ex. en regional utbildningsministerkonferens). En rekommendation riktar sig till medlemsländerna och är en uppmaning till dem. En rekommendation kan ses som *ett uttryck för gemensamma ståndpunkter* i en viss fråga och har alltså inte samma rättsliga betydelse som en konvention. Exempel på Unescorekommendationer är *Rekommendationen om utbildning för internationell förståelse* (Svenska Unescorådets skriftserie 4/1993).

Det starkaste internationella instrumentet är **konventionen**, som blir lag i de länder som undertecknar den. Den mest kända konventionen inom FN-familjen är *Barnkonventionen (The UN Convention on the Rights of the Child)*. Bakom utformningen av en konvention ligger omfattande och ofta mycket långvariga

förhandlingar mellan länderna. De länder som undertecknar en konvention lovar att följa konventionen, men kan också lämna in reservationer mot de delar de inte kan acceptera.

Konventioner ska införlivas i det enskilda landets lagstiftning. Det finns olika metoder i olika länder för detta; transformation, inkorporering eller konstaterande av normharmoni. Till varje konvention finns en kontrollmekanism: de länder som skrivit på konventionen ska med regelbundna mellanrum rapportera hur landet arbetar med konventionen.

Det finns 26 Unescokonventioner och Världsarvskonventionen; *Konventionen om skydd för världens kultur- och naturarv* är den mest kända.

Salamanca-deklarationen om principer, inriktning och praxis vid undervisning av elever med behov av särskild stöd

översättningsanmärkning: I denna rapport används flitigt begreppet "inclusion" eller "inclusive education" här översatta med integration. Ett annat uttryck som förekommer flitigt i rapporten är "special needs education" vilket översatts med undervisning för elever med behov av särskilt stöd eller för elever med behov av särskilt stöd i undervisningen.

Salamancadeklarationen

Genom att bekräfta varje enskild människas rätt till undervisning, så som den stadfästas i 1948 års allmänna deklARATION om de mänskliga rättigheterna och att förnya världssamfundets utfästelse vid 1990 års världskonferens om undervisning för alla i avsikt att säkerställa denna rättighet för alla, oberoende av individuella olikheter,

Genom att erinra om Förenta nationernas olika deklARATIONER, som kulminerade i FN:s år 1993 utfärdade *standardregler om delaktighet och jämlikhet för människor med funktionshinder*, som eftertryckligt anmodar staterna att tillse att utbildning av personer med funktionshinder görs till en del av det allmänna utbildningsväsendet,

Genom att notera, med tillfredsställelse, det ökade engagemanget hos regeringar, myndigheter, kommuner, intresseorganisationer och föräldrasammanslutningar, och särskilt hos de funktionshindrades egna organisationer, i deras strävan att förbättra tillgången till undervisning för den majoritet elever med behov av särskilt stöd som ännu inte har det, samt genom att som ett bevis för detta engagemang erkänna det faktum att representanter på hög nivå för ett flertal regeringar, specialorgan och mellanstatliga organisationer aktivt deltar i denna världskonferens,

- 1) bekräftar vi, delegaterna vid världskonferensen om undervisning av elever med behov av särskilt stöd, representerande 92 regeringar och 25 internationella organisationer som samlats här i Salamanca i Spanien den 7–10 juni 1994, åter vårt engagemang för målsättningen undervisning för alla, samtidigt som vi erkänner nödvändigheten och angelägenheten av att tillhandahålla undervisning av barn, ungdomar och vuxna med särskilda utbildningsbehov inom det ordinarie undervisningsväsendet, och ger vidare härmed vårt stöd till handlingsramen för åtgärder för undervisning av elever med behov av särskilt stöd, så att regeringar och organisationer kan vägledas av andan i dess föreskrifter och rekommendationer,

2) Vi tror och deklarerar att

- varje barn har en grundläggande rätt till undervisning och måste få en möjlighet att uppnå och bibehålla en acceptabel utbildningsnivå,
- varje barn har unika egenskaper, intressen, fallenheter och inlärningsbehov,
- utbildningssystemen skall utformas och utbildningsprogrammen genomföras på sådant sätt att den breda mångfalden av dessa egenskaper och behov tillvaratas,
- elever med behov av särskilt stöd måste ha tillgång till ordinarie skolor som skall tillgodose dem inom en pedagogik som sätter barnet i centrum och som kan tillgodose dessa behov,
- ordinarie skolor med denna integrationsinriktning är det effektivaste sättet att bekämpa diskriminerande attityder, att skapa en välkomnande närmiljö, att bygga upp ett integrerat samhälle och att åstadkomma skolundervisning för alla; dessutom ger de flertalet barn en funktionsduglig utbildning och förbättrar kostnadseffektiviteten och – slutligen – hela utbildningssystemet.

3) Vi anmodar och uppmanar alla **regeringar** att

- i sina politiska riktlinjer och anslagstilldelningar prioritera förbättringarna av sina utbildningssystem så att de kan ta emot alla barn, oavsett individuella skillnader eller svårigheter,
- i lagstiftning eller riktlinjer stadfästa principen om integrerad undervisning, som innebär att alla barn undervisas inom det ordinarie skolväsendet, om det ej finns tvingande skäl att handla på annat sätt,
- ta fram goda exempel och uppmuntra utbyten med länder som har erfarenhet av integrerade skolor,

- upprätta decentraliserade och engagemangsfrämjande rutiner vid planering, övervakning och utvärdering av utbildningsutbudet för barn och vuxna med särskilda behov,
- uppmuntra och underlätta medverkan från föräldrarnas, lokalsamhällets och handikapporganisationernas sida i planering och beslutsfattande i samband med uppbyggnaden av utbildningsutbudet för barn och vuxna med särskilda behov, styrningsstrategier samt på yrkesutbildningsaspekterna av den integrerade skolundervisningen,
- tillse att lärarutbildningen och fortbildningen av lärare inom ramen för en systematisk förändring, anpassas till undervisningen av elever med behov av särskilt stöd inom det ordinarie skolväsendet.

4) Vi anmodar också det internationella samfundet, i synnerhet

- regeringar med program för internationellt samarbete och internationella biståndsorgan, **särskilt finansörerna av Världskonferensen om utbildning för alla: Unesco** (Förenta nationernas organisation för främjande av undervisning, vetenskap och kultur), UNICEF (Förenta nationernas barnfond), UNDP (Förenta nationernas utvecklingsprogram) och Världsbanken att
 - ge sitt stöd till principen om integrerad skolundervisning och stimulera utvecklingen av undervisningsprogram för elever med behov av särskilt stöd som en del av samtliga undervisningsprogram,
- **Förenta nationerna och dess organ, särskilt ILO (Internationella arbetsorganisationen), WHO (Världshälsoorganisationen), Unesco och UNICEF**
 - att stärka sina insatser för tekniskt samarbete lika väl som att förstärka sitt samarbete och sina nätverk för ett mera effektivt stöd till utökad och integrerat stöd till utbildning av elever med behov av särskilt stöd;
- **icke-statliga organisationer (NGOs) som medverkar i nationell planering och tillhandahållande av tjänster,**

- att stärka sitt samarbete med de officiella nationella institutionerna och intensifiera deras växande engagemang i planering, genomförande och utvärdering av integrerad undervisning av elever med behov av särskilt stöd;
 - **Unesco, i dess egenskap av FNs organisation för främjande av undervisning, att**
 - tillse att undervisningen av elever med behov av särskilt stöd tas upp i alla diskussioner i alla fora som rör utbildningsfrågor,
 - mobilisera stödet från lärarorganisationerna i frågor som gäller förbättringen av lärarutbildningen i undervisning av elever med behov av särskilt stöd,
 - stimulera vetenskapssamfundet att stärka forskning och bilda nätverk och att upprätta regionala informations- och dokumentationscentra, vidare att fungera som en central för erfarenhetsutbyten om sådana verksamheter och sprida kunskap om de konkreta resultat och framsteg som uppnåtts på nationell nivå vid genomförandet av denna deklarations principer,
 - anskaffa medel genom att inom sin nästa plan på medellång sikt (1996–2002) inrätta ett utvidgat program för integrerade skolor och samhällsstödprogram, som skulle göra det möjligt att lansera pilotprojekt som kan användas för demonstration av nya metoder och utveckla indikatorer för behovet av och tillgången till undervisning av elever med behov av särskilt stöd.
- 5) Slutligen uttrycker vi vår varma tacksamhet mot Spaniens regering och Unesco för att ha organiserat konferensen, och vi uppfordrar dem att göra allt som står i deras förmåga för att bringa denna deklaration och medföljande handlingsram till världssamfundets kännedom, särskilt Toppmötet om sociala frågor (Köpenhamn 1995) och Internationella kvinnokonferensen (Beijing 1995).

Antagen med acklamation i staden Salamanca, Spanien, i dag den 10 juni 1994.

Undervisning av elever med behov av särskilt stöd

Handlingsram

Inledning

1. Denna handlingsram för specialpedagogiska åtgärder antogs av den internationella konferensen om undervisning av elever med behov av särskilt stöd som arrangerades av spanska regeringen och Unesco i Salamanca den 7–10 juni 1994. Dess syfte är att ge regeringar, internationella organisationer, nationella biståndsorgan, icke-statliga organisationer och andra organ underlag för planering och vägledning för åtgärder i samband med genomförandet av Salamanca-deklarationen om principer, inriktning och praktik vid undervisning av elever med behov av särskilt stöd. Handlingsramen bygger i omfattande utsträckning på resolutioner, rekommendationer och publikationer inom FNorganisationen och andra mellanstatliga organisationer, särskilt Standardreglerna om delaktighet och jämlikhet för människor med funktionsnedsättning. I handlingsramen beaktas även förslagen, riktlinjerna och rekommendationerna från de fem regionala seminarier som hölls som förberedelser inför den internationella konferensen.

2. Alla barns rätt till undervisning är stadfäst i den allmänna deklarationen om de mänskliga rättigheterna och har kraftfullt bekräftats i den internationella deklarationen om utbildning för alla. Varje människa med funktionshinder har rätt att uttrycka sina önskemål ifråga om sin utbildning så mycket som de kan

utrönas. Föräldrarna har en given rätt att bli rådfrågade om den utbildningsform som är bäst lämpad med hänsyn till deras barns behov, förhållanden och ambitioner.

3. Den vägledande princip som ligger till grund för denna handlingsram är att skolorna skall ge plats för alla barn, utan hänsyn till deras fysiska, intellektuella, sociala, emotionella, språkliga eller andra förutsättningar. Den skall omfatta handikappade såväl som andra barn, gatubarn och barnarbetare, barn från språkliga, etniska eller kulturella minoriteter samt barn från andra eftersatta eller marginaliserade områden eller befolkningsgrupper. Dessa förhållanden skapar en rad utmaningar för skolsystemen. I anslutning till föreliggande handlingsram avses med uttrycket "specialundervisning" eller "undervisning av elever med behov av särskilt stöd" undervisning av alla de barn och ungdomar vilkas behov härrör ur funktionshinder eller inlärningssvårigheter. Många barn upplever inlärningssvårigheter och har alltså någon gång under sin skoltid särskilda pedagogiska behov. Skolorna måste finna vägar när det gäller att med lyckat resultat ge undervisning åt alla barn, däribland dem som har svåra skador och funktionshinder.

Det råder en allt större enighet om att barn och ungdomar med behov av särskilt stöd i undervisningen (särskilda pedagogiska behov) bör omfattas av de allmänna undervisningssystem som byggts upp för flertalet barn. Detta har lett till begreppet "integrerad skola". Den uppgift som den integrerade skolan står inför är att utveckla en pedagogik med barnet i centrum som har förutsättningar att med framgång ge undervisning åt alla barn, däribland dem som har grava skador och funktionshinder. Fördelen med sådana skolor är inte bara att de kan tillhandahålla undervisning av hög kvalitet åt alla barn. Inrättandet av sådana skolor är ett avgörande steg när det gäller att försöka ändra diskriminerande attityder, att skapa en välkomnande närmiljö och att utveckla ett integrerat samhälle. En ändring av det sociala perspektivet är ofrånkomlig. Alltför länge har personer med funktionshinder betraktats av ett samhälle som har koncentrerat sig mer på deras svårigheter än på deras möjligheter.

4. Undervisning av elever med behov av särskilt stöd bygger på den sunda pedagogikens välbeprövade principer som kan komma alla barn tillgodo. Den utgår från att alla skillnader människor emellan är normala och att inläringen följaktligen måste anpassas till barnets behov snarare än att barnet skall formas i enlighet med i förväg fastställda antaganden om inlärningsprocessens takt och natur. En pedagogik som sätter barnet i centrum är till nytta för samtliga elever och, följaktligen, för hela samhället. Erfarenheten visar att den kan i avsevärd utsträckning minska den utslagning och kvarsittning som är ett så omfattande inslag i många undervisningssystem, samtidigt som det ger bättre genomsnittresultat. En pedagogik som utgår från barnets behov kan hjälpa till att undvika det resursslöseri och omintetgörande av förhoppningar som alldeles för ofta är en konsekvens av undermåliga undervisningsmetoder och strävan efter homogenitet i fråga om undervisning. Skolor som utgår från barnet i centrum är dessutom en utbildningsbas för ett människoorienterat samhälle som respekterar alla människors såväl skillnader som värdighet.

5. Denna handlingsram är uppdelad i följande avsnitt:

I. Nyttänkande i specialpedagogiken

II. Riktlinjer för åtgärder på nationell nivå

A Inriktning och organisation

B Skolfaktorer

C Rekrytering och utbildning av undervisande personal

D Externa stödtjänster

E Prioriterade områden

F Samhällsperspektiv

G Erforderliga resurser

III. Riktlinjer för åtgärder på regional och internationell nivå

I. Nyttänkande i specialpedagogiken

6. Under de två senaste decennierna har man inom den allmänna socialpolitiken allt mer använt integrering och delaktighet som verktyg i kampen mot utslagningen. Att vara en del av samhället och att medverka i det är något väsentligt för människans värdighet och för hennes tillgodogörande och utövande av de mänskliga rättigheterna. På undervisningens område återspeglas denna tendens av att man utarbetar strategier för att ge människorna verkligt lika förutsättningar. Erfarenheten i många länder visar att integreringen av barn och ungdomar med behov av särskilt stöd i undervisningen bäst uppnås inom reguljära skolor som betjänar alla barn i ett lokalsamhälle. Det är i detta sammanhang som elever med behov av särskilt stöd kan uppnå de bästa inlärningsresultaten och delaktighet i samhället. De integrerade skolorna erbjuder alltså gynnsamma förutsättningar för att skapa lika chanser och fullständig medverkan, men för att de skall lyckas krävs det en samordnad insats, icke blott från lärare och skolpersonal utan även från kamrater, familjer och frivilliga. En reform av samhällsinstitutioner är inte bara en teknisk uppgift – den beror framför allt på övertygelsen, engagemanget och den goda viljan hos de enskilda människor som utgör ett samhälle.

7. Den grundläggande principen för den integrerade skolan är att alla barn, närhelst så är möjligt, skall undervisas tillsammans, oberoende av eventuella svårigheter eller inbördes skillnader. De integrerade skolorna måste erkänna och tillgodose sina elevers olika behov och ha utrymme för både olika inlärningsmetoder och inlärningstempon och därvid ge alla en kvalitativt bra undervisning genom lämpliga kursplaner, organisatoriska ramar, pedagogiska metoder, resursanvändning och samarbete med lokalsamhället. Stöd och tjänster skall tillhandahållas kontinuerligt och svara mot uppkomsten av särskilda behov i varje enskild skola.

8. Inom de integrerade skolorna skall barn med behov av särskilt stöd få

allt det extra stöd de eventuellt behöver för att de skall kunna undervisas på ett effektivt sätt. Integrerad skolgång är det effektivaste sättet att bygga upp en solidaritet mellan barn med behov av särskilt stöd och deras kamrater. Att sända barn till särskilda skolor – eller att sammanföra dem i specialklasser eller avdelningar inom en viss skola på varaktig basis – bör vara en undantagslösning att förordas endast i de sällsynta fall där det har klart påvisats att undervisning i vanlig klass inte kan tillgodose ett barns undervisningsrelaterade eller sociala behov eller när så krävs med hänsyn till det barnets eller andra barns bästa.

9. Systemet för undervisning av barn med behov av särskilt stöd varierar oerhört från land till land. Så finns det exempelvis länder som har väletablerade system med särskilda skolor för elever med speciella funktionshinder. Sådana särskilda skolor kan utgöra en värdefull resurs för de integrerade skolornas utveckling. Personalen vid dessa specialiserade institutioner har den sakkunskap som behövs för tidig kartläggning och identifiering av barn med funktionshinder. Sådana särskilda skolor kan också tjäna som utbildnings- och resurscentra för personalen i vanliga skolor. Slutligen gäller att specialskolor eller specialavdelningar inom integrerade skolor kanske även framledes är den skolform som har de största förutsättningarna att ge den lämpligaste undervisningen för det relativt lilla antal elever med funktionshinder som inte kan erbjudas en fullgod undervisning i vanliga klassrum eller skolor. Investeringar i de existerande specialskolorna bör styras mot deras nya och utvidgade uppgift att ge expertstöd till de reguljära skolorna för att hjälpa dem att tillgodose elever som har behov av särskilt stöd i undervisningen. En viktig insats som specialskolornas personal kan göra för de vanliga skolorna är att anpassa kursplanernas innehåll och metodik till elevernas individuella behov.

10. Länder med få eller inga specialskolor skulle i regel göra klokast i att koncentrera sina ansträngningar på att utveckla integrerade skolor och de specialfunktioner som behövs för att betjäna det stora flertalet barn och ungdomar, särskilt i form av lärarutbildning i specialpedagogik och resurscentra med lämplig bemanning och utrustning, till vilka skolorna skulle kunna vända sig för assistans. Erfarenheten – särskilt i utvecklingsländerna – visar att specialskolornas höga kostnader i praktiken leder till att endast en liten minoritet elever, vanligen

från en stadsbefolkningselit, drar nytta av dem. Den stora majoriteten elever med behov av särskilt stöd, särskilt på landsbygden, får följaktligen ingen service alls. I många utvecklingsländer beräknas i själva verket andelen elever med behov av särskilt stöd som omfattas av existerande strukturer uppgå till mindre än en procent. Dessutom tyder erfarenheten på att integrerade skolor som betjänar samtliga elever i ett lokalsamhälle är mest framgångsrika när det gäller att utverka samhällets stöd och att hitta kreativa och okonventionella sätt att utnyttja de begränsade resurser som står till förfogande.

11. De som i statliga organ ansvarar för planeringen av utbildningsväsendet bör rikta in sig på undervisning för alla människor, i ett lands alla regioner och i alla socio-ekonomiska skikt, både via offentliga och privata skolor.

12. Eftersom jämförelsevis få barn med funktionshinder tidigare har haft tillgång till undervisning, särskilt i världens utvecklingsområden, finns det miljoner vuxna människor med funktionshinder som saknar t.o.m. den elementäraste grundutbildning. Det krävs alltså en samordnad satsning för att via vuxenundervisningsprogram lära vuxna människor med funktionshinder att läsa, räkna och tillägna sig grundläggande färdigheter.

13. Särdeles viktigt är att man inser att kvinnorna ofta har drabbats av ett dubbelt handikapp, en nackdel som oftast härrör ur det förhållandet att hon är kvinna förvärrar de av funktionshindret orsakade svårigheterna. Kvinnor och män skall ha lika stort inflytande på utbildningsprogrammets utformning och ha samma möjligheter att dra nytta av dem. Särskilda satsningar skall göras för att stimulera flickor och kvinnor att delta i utbildningsprogrammen.

14. Denna ram är avsedd att vara en övergripande vägledning vid planeringen av åtgärder på specialundervisningsområdet. Den kan uppenbarligen inte beakta de mycket olikartade situationer som förekommer i världens olika regioner och länder och måste följaktligen anpassas till lokala behov och förhållanden. För att bli effektiv måste den kompletteras med nationella, regionala och lokala handlingsplaner som är genomsyrade av en politisk och folklig vilja att åstadkomma en utbildning för alla.

II. Riktlinjer för åtgärder på nationell nivå

A Inriktning och organisation

15. Integrerad undervisning och samhällsbaserad [re]habilitering utgör kompletterande och ömsesidigt understödande metoder att betjäna människor med behov av särskilt stöd i undervisningen. Båda begreppen utgår från principerna om tillhörighet, integrering och medverkan och står för välbeprövade och kostnadseffektiva tillvägagångssätt att främja likvärdig tillgång till undervisning för elever med behov av särskilt stöd, inom ramen för en rikstäckande strategi för att förverkliga en utbildning för alla. Jordens länder uppmanas att beakta nedanstående åtgärder med avseende på deras utbildningssystemers inriktning och organisation.

16. Lagstiftarna skall erkänna principen om rätten för barn, ungdomar och vuxna med funktionshinder till lika möjligheter inom den obligatoriska skolan, gymnasieskolan och den postgymnasiala utbildningen. Detta skall, så långt som möjligt, förverkligas inom integrerade institutioner.

17. Parallella och kompletterande lagstiftningsåtgärder skall vidtas på områden som rör hälsovård, välfärd, yrkesutbildning och sysselsättning för att stödja och ge skollagstiftningen fullt genomslag.

18. Skolpolitiken på alla nivåer, från nationell till lokal nivå, skall bygga på kravet att ett barn med funktionshinder bör följa undervisningen i den närmaste skolan, dvs. den skola i vilken barnet skulle ha gått om det ej hade haft ett funktionshinder. Undantag från denna regel skall ifrågakomma endast vid överväganden från fall till fall, där undervisning i särskilda skolor eller specialiserade institutioner skall väljas endast om det kan påvisas att sådan undervisning tillgodoser det enskilda barnets behov.

19. Metoden att inte särbehandla barn med funktionshinder skall vara en normal beståndsdel av den nationella planeringen för att förverkliga målet utbildning för alla. Även i de undantagsfall där barn placeras i särskilda skolor behöver undervisningen av dem inte vara helt segregerad. Deltidsundervisning i ordinarie skolor bör uppmuntras. Nödvändiga mått och steg bör också vidtas för att säkerställa att ungdomar och vuxna med särskilda behov kan delta i undervisning på gymnasie- och högskolenivå och i yrkesutbildningsprogram. Särskild uppmärksamhet bör ägnas åt kravet att flickor och kvinnor med funktionshinder skall ha samma tillgång till utbildning och samma förutsättningar på detta område som pojkar och män.

20. Särskild uppmärksamhet skall ägnas barn och ungdomar med svårt funktionshinder eller med flera funktionshinder. De har samma rättigheter som alla andra i samhället att uppnå största möjliga oberoende som vuxna och skall i det syftet få en så omfattande utbildning som de kan tillgodogöra sig.

21. Skolpolitiken skall till fullo beakta individuella skillnader och situationer. Så t.ex. skall teckenspråkets betydelse som kommunikationsmedium bland döva människor erkännas, och åtgärder skall vidtas för att alla döva har tillgång till undervisning på sitt nationella teckenspråk. På grund av döva och dövblinda människors särskilda kommunikationsbehov, är det eventuellt lämpligare att förlägga deras undervisning till specialskolor eller specialklasser och specialavdelningar i vanliga skolor.

22. Den samhällsbaserade (re)habiliteringen bör utvecklas som en del av en övergripande strategi för stöd av kostnadseffektiv undervisning och utbildning av personer med behov av särskilt stöd i undervisningen. Samhällsbaserad habilitering skall ses som ett särskilt tillvägagångssätt inom ramen för samhällets strävan mot alla funktionshindrade människors habilitering, likvärdiga möjligheter och samhällsintegrering. Den bör förverkligas genom samordnade insatser från de funktionshindrade själva, från deras familjer samt från behöriga undervisnings-, hälso-, yrkesutbildnings- och sociala organ.

23. Såväl politiska program som finansiella arrangemang skall stimulera och underlätta framväxten av integrerade skolor. Hinder för utvecklingen bort från specialskolor till ordinarie skolor skall undanröjas, och en gemensam administrativ struktur byggas upp. Framstegen i riktning mot integreringen skall noggrant följas genom insamling av statistiska uppgifter som kan ge en klar uppfattning om antalet elever med funktionshinder som drar nytta av specialundervisningens resurser, sakkunskap och utrustning samt antalet elever med särskilda undervisningsbehov som är inskrivna i vanliga skolor.

24. Samverkan mellan skol-, social- och arbetsmarknadsmyndigheterna skall stärkas på alla plan för att samordning och arbetsfördelning skall kunna ske. Vid planerings- och samordningsarbetet skall hänsyn tas till den faktiska och möjliga roll som kan spelas av halvoffentliga och icke-statliga organisationer (NGOs). En särskild satsning bör göras för att utverka samhällets stöd när det gäller att tillgodose elevernas behov av stödjande insatser.

25. De nationella myndigheterna har ett särskilt ansvar för övervakningen av den externa finansieringen av specialundervisningen och för att man i samverkan med sina utländska partners tillser att finansieringen står i samklang med nationella prioriteringar och program för att förverkliga målsättningen utbildning för alla. Organ för bilateralt och multilateralt bistånd bör för sin del noggrant beakta de nationella myndigheternas riktlinjer för undervisning av elever med behov av särskilt stöd, när de planerar och genomför handlingsprogram inom utbildning och närbesläktade områden.

B Skolfaktorer

26. För att utveckla integrerade skolor som kan ta emot ett stort antal elever både i tätorter och på landsbygd krävs följande: formulering av en tydlig och kraftfull integreringspolitik tillsammans med erforderliga finansieringsåtgärder, en effektiv informationssatsning på allmänheten för att bekämpa fördomar och skapa upplysta och positiva förhållningssätt, ett omfattande program för information och personalutbildning samt tillhandahållande av nödvändiga stödtjänster. Förändringar på alla följande områden inom undervisningsväsendet, liksom

på många andra områden, är nödvändiga för de integrerade skolornas framgång: läro- och kursplaner, skollokaler, skolorganisation, pedagogik, utvärdering, bemanning, etiska normer i skolan samt icke schemalagda aktiviteter.

27. De flesta av de erforderliga förändringarna hänför sig inte enbart till integreringen av barn med behov av särskilt stöd. De utgör en del av en större utbildningsreform som behövs för att förbättra dess kvalitet och aktualitet och höja samtliga elevers inlärningsnivåer. Internationella deklARATIONEN om utbildning för alla har understrukt behovet av en metodik som sätter barnet i centrum och som syftar till framgångsrik utbildning för alla barn. Om man tillämpar mer flexibla och anpassningsbara system som kan ta bättre hänsyn till barnens olika behov, bidrar man både till pedagogiska framgångar och till integreringen. Följande riktlinjer är koncentrerade på de faktorer som behöver beaktas vid undervisningen av barn med behov av särskilt stöd i integrerade skolor.

Flexibla kursplaner

28. Kursplanerna skall anpassas till barnens behov, inte tvärtom. Skolorna skall därför erbjuda alternativa kurser som passar barn med olika förutsättningar och intressen.

29. Barn med behov av särskilt stöd bör erhålla ytterligare inlärningsstöd inom ramen för den ordinarie kursplanen, inte en annorlunda kursplan. Den vägledande principen bör vara att ge alla barn samma undervisning, samtidigt som man ger ytterligare assistans och stöd till de barn som behöver det.

30. Förvärvandet av kunskaper är inte bara en fråga om formella och teoretiska redogörelser. Undervisningens innehåll bör riktas in mot högt ställda normer och mot individens behov i syfte att sätta honom eller henne i stånd att till fullo delta i utvecklingsarbetet. Undervisningsmetoderna bör ha samband med elevernas egna erfarenheter och praktiska angelägenheter för att de skall kunna motiveras bättre.

31. För att följa varje enskilt barns utveckling, skall bedömningsrutinerna ses över. Utvärderingen av inlärningsutvecklingen bör byggas in i den normala undervisningsprocessen, så att elever och lärare hålls underrättade om den kunskapsnivå som uppnåtts och för att kartlägga svårigheter och hjälpa eleverna att övervinna dem.

32. Barn med behov av särskilt stöd skall erbjudas kontinuerligt stöd. Det kan röra sig om allt från ett minimum av stöd i det vanliga klassrummet till kompletterande program för inlärningsstöd inom skolan som vid behov kan utvidgas till assistans från speciallärare och extern stödpersonal.

33. Lämplig och överkomlig teknologi skall vid behov utnyttjas för att öka chanserna till framgångsrika skolstudier och stödja kommunikation, rörlighet och inläring. Tekniska hjälpmedel kan erbjudas på ett mer ekonomiskt och effektivare sätt, om de tillhandahålls från en central resursbank på varje ort där det finns sakkunskap för val av lämpliga hjälpmedel med hänsyn till individuella behov och för service.

34. Kapacitet skall byggas upp och forskning genomföras på nationell och regional nivå för att utveckla lämpliga stödteknologisystem för specialundervisningen. De stater som har ratificerat Florensavtalet skall uppmantras att använda detta verktyg för att underlätta fri handel med material och utrustning med anknytning till människor med funktionshinder. Samtidigt uppmanas de stater som inte har anslutit sig till avtalet att göra det för att underlätta fri handel med varor och tjänster av pedagogisk och kulturell natur.

Skolledning

35. Lokala administratörer och skolchefer kan spela en huvudroll när det gäller att göra skolorna mer lyhörda för elever med behov av särskilt stöd, om de ges för detta erforderlig kompetens och lämplig utbildning. De bör uppmanas att ta fram flexiblare ledningsrutiner, inventera de pedagogiska resurserna, diversi-

fiera studiealternativen, ta vara på den hjälp eleverna kan ge varandra, erbjuda stöd åt elever i svårigheter samt bygga upp nära relationer till föräldrar och närmiljö. För att skolan skall kunna ledas på ett framgångsrikt sätt, måste lärare och skolpersonal engagera sig på ett aktivt och kreativt sätt och man måste bygga upp en effektiv samverkan och ett effektivt lagarbete för att tillgodose elevernas behov.

36. Skolcheferna/rektorererna har ett särskilt ansvar för att stimulera till positiva förhållningssätt inom hela skolan och tillse att det sker en effektiv samverkan mellan klasslärare och stödpersonal. Lämpliga arrangemang för att organisera stödinsatserna och den exakta arbetsfördelningen mellan de olika aktörerna i undervisningsprocessen bör fastställas via samråds- och förhandlingsvägen.

37. Varje enskild skola skall vara en samfällighet som är kollektivt ansvarig för varje enskild elevs framgång eller misslyckande. Det är undervisningsgruppen snarare än den enskilde läraren som skall dela ansvaret för undervisningen av barn med behov av särskilt stöd. Föräldrar och frivilliga bör inbjudas att ta aktiv del i skolans arbete. Lärarna spelar dock en nyckelroll i sin egenskap av ledare för undervisningsprocessen och skall stödja eleverna genom användning av tillgängliga resurser både inom och utanför klassrummet.

Information och forskning

38. Genom att sprida kännedom om exempel på framgångsrika arbetssätt skulle man kunna förbättra undervisning och inläring. Information om tillämpliga forskningsresultat skulle likaledes vara värdefull. Verksamheter i form av erfarenhetsinsamling och uppbyggnad av dokumentationscentraler bör stödjas på nationell nivå och tillgången till källorna breddas.

39. Specialundervisningen skall inkluderas i forskningsinstitutionernas forsknings- och utvecklingsprogram och vid de enheter som utarbetar läro- och kursplanerna. På det området bör särskild uppmärksamhet ägnas aktionscentrerad forskning med tonvikt på nya koncept vid framtagning av undervisnings- och

inlärningsstrategier. Klasslärarna bör aktivt delta i både de praktiska insatser och den reflektionsverksamhet som ingår i sådana undersökningar. Experimentella projekt och fördjupningsstudier bör också initieras för att bredda beslutsunderlagen och ge bättre vägledning inför framtida åtgärdsprogram. Dessa experiment och studier skulle kunna genomföras på samverkans grund av flera länder.

C Rekrytering och utbildning av undervisande personal

40. Utbildning av all undervisande personal framstår som en nyckelfaktor när det gäller att stimulera arbetet i riktning mot den integrerade skolan. Vikten av att rekrytera lärare med funktionshinder, som kan fungera som förebilder för barn med funktionshinder, inses allt mer. Nedan angivna åtgärder skulle kunna vidtas.

41. Lärarutbildningarna för såväl grund- som gymnasieskola bör innehålla inslag som hos lärarkandidaterna skapar en positiv inställning till funktionshinder och som därigenom utvecklar en förståelse för vad som kan åstadkommas i skolor med lokalt tillgängliga stödtjänster. De kunskaper och färdigheter som krävs är huvudsakligen en god förmåga att lära ut, vari ingår förmågan att bedöma särskilda behov, anpassa kursplanens innehåll, utnyttja tekniska hjälpmedel, individualisera undervisningsmetoderna så att de passar en bredare uppsättning av färdigheter osv. I lärarutbildningens praktiska del bör särskild uppmärksamhet ägnas åt att förbereda lärarna att utöva sin autonomi och tillämpa sina färdigheter i att anpassa kursplaner och metoder för att tillgodose barnens behov och att samarbeta med specialister och samverka med föräldrar.

42. De färdigheter som krävs för att tillgodose specialundervisningens behov bör beaktas vid betygssättning och utexaminering av lärare.

43. Åtgärder som bör prioriteras är framtagning av skriftligt material och anordnande av seminarier för lokala skoladministratörer, inspektörer, rektorer och studierektorer och huvudlärare för att de skall kunna utveckla sin förmåga att utöva ledarskap på detta område och att stödja och utbilda lärarpersonal med begränsad erfarenhet.

44. Huvudutmaningen är att ge fortbildning åt alla lärare, med tanke på de skiftande och ofta svåra förhållanden under vilka de tjänstgör. Fortbildningen bör, där så är möjligt, äga rum på skolnivå i form av undervisning under ledning av handledare, varvad med distansstudier och andra självlärningsmetoder.

45. Specialiserad utbildning i pedagogik för undervisning av elever med särskilda behov, som leder till extra meriter, bör normalt integreras med eller föregås av utbildning och praktik som vanlig lärare, för att vederbörandes mångsidighet och flexibilitet skall säkerställas.

46. Utbildningen av speciallärare bör ses över i syfte att göra dessa lärare kapabla att arbeta i olika miljöer och spela en nyckelroll vid utformningen av kursprogrammen för undervisning av elever med behov av särskilt stöd. Som en gemensam kärna bör en generell metodik tas fram, som omfattar alla typer av funktionshinder, innan man specialiserar sig på ett eller flera specifika områden av funktionshinder.

47. Universiteten/högskolorna har en viktig rådgivande funktion inom arbetet på att utveckla pedagogiken för undervisning av elever med behov av särskilt stöd, särskilt vad gäller forskning, utvärdering, förberedelse av lärarutbildare samt utformning av utbildningsprogram och utbildningsmaterial. Uppbyggnaden av nätverk bland universitet och högskolor i industri- och utvecklingsländerna bör främjas. Att på det sättet sammankoppla forskning och utbildning har stor betydelse. Det är också viktigt att engagera människor med funktionshinder i forsknings- och utbildningssammanhang, så att man säkerställer att deras perspektiv till fullo beaktas.

48. Ett återkommande problem i alla undervisningssystem, även de som erbjuder utmärkta utbildningstjänster för elever med behov av särskilt stöd i undervisningen, är bristen på förebilder för sådana elever. Elever med behov av särskilt stöd i undervisningen behöver få en chans att fungera i växelverkan med vuxna med funktionshinder som har nått framgång, så att de kan forma sin egen livsstil och sina egna ambitioner på grundval av realistiska förväntningar. Där-

utöver bör elever med funktionshinder ges utbildning och få exempel på personer med funktionshinder som lyckats bra och exempel på ledarskap, så att de kan medverka vid utformningen av de riktlinjer som kommer att påverka dem senare i livet. Utbildningsväsendet bör därför försöka rekrytera välutbildade lärare och annan undervisande personal med funktionshinder och bör även försöka engagera enskilda framgångsrika personer med funktionshinder inom regionen i specialundervisningen.

D Externa stödtjänster

49. Att externa tjänster kan tillhandahållas är av största vikt för att en integrerad skolpolitik skall lyckas. För att säkerställa att externa tjänster på samtliga nivåer står till förfogande för barn med behov av särskilt stöd, skall skolmyndigheterna beakta följande.

50. Kompletteringstjänster till reguljära skolor skulle kunna tillhandahållas av såväl lärarhögskolor som av specialskolornas personal som står till förfogande för sådana insatser. Specialskolorna bör i ökande utsträckning användas som resurscentra för de vanliga skolorna och ge direkt stöd till barn med särskilda undervisningsbehov. Både lärarutbildningsinstitutioner och specialskolor kan tillhandahålla specialutrustning och material samt utbildning i sådana pedagogiska strategier som ej kan erbjudas i vanliga skollokaler.

51. Externa stödtjänster i form av resurspersoner från olika verksamheter, avdelningar och institutioner, t.ex. rådgivande lärare, skolpsykologer, logopedier och arbetsterapeuter, bör samordnas på lokal nivå. Att sammanföra skolorna i grupper har visat sig vara en användbar strategi för att mobilisera pedagogiska resurser och engagera närsamhället. Skolorna inom gruppen skulle kunna ges ett kollektivt ansvar för att tillgodose de särskilda pedagogiska behoven hos elever i deras område och få handlingsutrymme för resurstilldelning enligt lokala behov. Sådana arrangemang bör även omfatta icke-pedagogiska tjänster. Erfarenheten tyder i själva verket på att undervisningen skulle tjäna avsevärt på om större sats-

ningar gjordes på att säkra ett optimalt utnyttjande av all tillgänglig sakkunskap och alla tillgängliga resurser.

E Prioriterade områden

52. Integreringen av barn och ungdomar med särskilda undervisningsbehov skulle vara effektivare och nå större framgångar, om man i utvecklingsplanerna för skolväsendet ägnade särskild uppmärksamhet åt följande målområden: förskoleundervisning för att stärka alla barns möjligheter att tillgodogöra sig reguljär skolundervisning, flickornas utbildning och övergången från utbildning till vuxenliv med förvärvsarbete.

Förskoleundervisning

53. Den integrerade skolans möjligheter att lyckas beror i hög grad på om man på ett tidigt stadium kan identifiera, bedöma och stimulera de mycket små barn som har särskilda undervisningsbehov. Tillsynen av småbarn bör utvecklas och pedagogiska program för barn upp till sex års ålder bör tas fram och/eller ges en ny inriktning för att främja deras fysiska, intellektuella och sociala utveckling och stärka deras mentala beredskap för den reguljära skolundervisningen. Sådana program har ett stort ekonomiskt värde för individ, familj och samhälle när det gäller att förhindra att de handikappande faktorerna förvärras. Programmen på denna nivå bör anamma integreringsprincipen och byggas ut på ett övergripande sätt genom att förskoleverksamheten kombineras med småbarnshälsövården.

54. Många länder har valt att systematiskt främja inskolningsaktiviteter i de tidiga barnaåren, antingen genom att stödja förskolornas och förskolornas utveckling eller genom att organisera familjeinformation och upplysningsaktiviteter i samband med de av samhället tillhandahållna tjänsterna (hälso-, mödra- och spädbarnsvård), skolgång samt lokala föräldra- eller kvinno föreningar.

Flickors utbildning

55. Flickor som är funktionshindrade är dubbelt handikappade. Särskilda insatser är nödvändiga för att ge flickor med särskilda pedagogiska behov undervisning och utbildning. Förutom att ha tillgång till skolundervisning skall flickor med funktionshinder dessutom kunna få information och vägledning och förebilder som skulle kunna hjälpa dem att göra realistiska val och förbereda dem för deras framtida roll som vuxna kvinnor.

Förberedelse för vuxenlivet

56. Ungdomar med särskilda behov skall få hjälp att så smidigt som möjligt klara övergången från skolans värld till vuxenliv och förvärvsarbete. Skolorna bör hjälpa dem att bli självständiga och ge dem de färdigheter som behövs i vardagslivet genom att erbjuda dem övning i sådana sociala och kommunikativa färdigheter som man i vuxenvärlden förväntas besitta. Detta kräver lämplig utbildningsteknik, inklusive erfarenhet av verkliga situationer i livet utanför skolan. Läroplanerna för elever med behov av särskilt stöd i grundskolans senare årskurser skall innehålla konkreta program för denna övergångsfas och, närhelst så är möjligt, stöd och uppmuntran för att underlätta övergången till gymnasieskolan och därpå följande högskolestudier, så att de ges förutsättningar att fungera som självständiga, bidragande samhällsmedlemmar efter skolan. Dessa verksamheter bör genomföras under aktiv medverkan av yrkesvägledare, arbetsförmedlingar, fackföreningar, lokala myndigheter samt de olika berörda myndigheterna och institutionerna.

Vuxen- och vidareutbildning

57. Personer med funktionshinder skall ägnas särskild uppmärksamhet vid utformningen och genomförandet av vuxen- och vidareutbildning. Personer med funktionshinder bör ges företräde vid antagningen av elever till sådana utbildningar. Specialkurser bör också tas fram för att tillgodose behov hos och förutsättningar för vuxna med funktionshinder.

F Samhällsperspektiv

58. Att förverkliga målsättningen att ge barn med behov av särskilt stöd en fullgod utbildning är inte en arbetsuppgift för enbart utbildningsministerier och skolor. Det kräver samarbete från familjernas sida och en mobilisering av närsamhällets organisationer och frivilliginsatser, liksom stöd från den stora allmänheten. Erfarenheterna från länder eller områden som har bevittnat framsteg i arbetet på att skapa lika förutsättningar för barn och ungdomar med särskilda behov innehåller åtskilliga nyttiga lärdomar.

Föräldramedverkan

59. Uppgiften att undervisa barn med behov av särskilt stöd är en gemensam uppgift för både föräldrar och yrkesfolk. En positiv inställning hos föräldrarna gynnar skolan och främjar den sociala integreringen. Föräldrarna behöver stöd för att kunna ikläda sig rollen som föräldrar till ett barn med behov av särskilt stöd. Familjernas och föräldrarnas roll skulle kunna stärkas genom att man ger dem den nödvändiga informationen på ett enkelt och tydligt språk. Att tillgodose behovet av information och ge utbildning i de färdigheter som föräldrarna behöver är en särdeles grannliga uppgift i sådana kulturella miljöer där utbildningstraditionen är ringa. Såväl föräldrar som lärare kan behöva stöd och stimulans när det gäller att arbeta tillsammans som jämställda partners.

60. Föräldrarna är prioriterade partners beträffande deras barns behov av särskilt stöd i undervisningen, och skall i möjligaste mån ges möjlighet att välja den typ av utbildning som de önskar för sitt barns räkning.

61. Ett partnerskap på samarbetets och det ömsesidiga stödets grund bör byggas upp mellan skoladministratörer, lärare och föräldrar, och föräldrarna skall betraktas som aktiva intressenter i beslutsfattandet. Föräldrarna bör uppmuntras att delta i undervisningsverksamheter hemma och i skolan (där de skulle kunna lära sig en effektiv teknik och hur man organiserar icke-schemalagda aktiviteter) samt att övervaka och stödja sina barns inlärnin.

62. Regeringarna bör ta initiativet i fråga om att främja föräldrarnas aktiva

engagemang, både genom att ange policyinriktning och genom lagstiftning om föräldrarättigheter. Föräldraföreningarnas utveckling bör stimuleras och deras representanter engageras i utformningen och genomförandet av de program som är avsedda att förbättra deras barns utbildning. Samråd med handikapporganisationerna bör också ske beträffande programmens utformning och genomförande.

Samhällsengagemang

63. Om planeringen decentraliseras och baseras på lokala förhållanden, främjas ett ökat engagemang hos närsamhället i undervisningen och utbildningen av människor med behov av särskilt stöd i undervisningen. Lokala skoladministratörer bör stimulera ett sådant engagemang från samhällets sida genom att stödja berörda intresseorganisationer och inbjuda dem att delta i beslutsfattandet. I det syftet bör man upprätta mobiliserings- och uppföljningssystem, bestående av företrädare för den lokala offentliga förvaltningen, skol-, hälsovårds- och planeringsmyndigheterna, förtroendevalda och frivilligorganisationer (NGO) inom geografiska områden som är tillräckligt små för att en meningsfull samverkan med närsamhället skall komma till stånd.

64. Närsamhällets engagemang skall eftersträvas som komplement till verksamheterna inom skolan, som en möjlighet att tillhandahålla studiehjälp i hemmet och kompensera avsaknaden av familjestöd. I detta sammanhang skall även nämnas boendesamfälligheternas möjligheter att tillhandahålla lokaler, vidare bör familjesammanslutningarnas, ungdomsklubbarnas och folkrörelsernas roll nämnas, vilket även gäller de insatser som kan göras av pensionärer och andra frivilliga, bl.a. personer med funktionshinder, i verksamheter såväl inom som utanför skolan.

65. Alltid när samhällsbaserad habilitering initieras utifrån, är det närsamhället som skall avgöra om programmet i fråga skall bli en del av de pågående verksamheterna för samhällsutveckling eller ej. Olika intressenter i närsamhället, däribland handikapporganisationer och andra icke-statliga organisationer, bör ges

rätt att ta ansvar för programmet. Om så är lämpligt, bör statliga organ på såväl nationell som lokal nivå även ge finansiellt och annat bistånd.

Frivilligorganisationernas roll

66. Eftersom frivilligorganisationer och nationella icke-statliga organisationer (NGOs) har större handlingsfrihet och kan reagera snabbare på redovisade behov, bör de stödjas i sitt arbete på att utveckla nya ideer och göra experiment med okonventionella arbetsmetoder. De kan spela innovatörens och katalysatorns roll och öka utbudet av program som står till närsamhällets förfogande.

67. Handikapporganisationer, d.v.s. de organisationer i vilka de funktionshindrade själva har det avgörande inflytandet – bör inbjudas att aktivt delta i kartläggningen av behoven, framföra synpunkter på prioriteringen, administrera tjänster, utvärdera resultat och förorda ändringar.

Allmänhetens medvetenhet

68. Policysansvariga på alla nivåer, däribland inom undervisningsväsendet, bör regelbundet bekräfta sitt stöd för principen om den integrerade skolan och främja en positiv inställning bland barn, bland lärare och bland den stora allmänheten gentemot människor med behov av särskilt stöd i undervisningen.

69. Massmedierna kan göra en kraftfull insats för att främja positiva attityder till integreringen i samhället av människor med funktionshinder, övervinna fördomar, missuppfattningar och vanföreställningar om samt överföra större optimism och förväntningar på funktionshindrade människors kapacitet. Medierna kan också bidra till att hos arbetsgivarna skapa en positiv inställning till att anställa personer med funktionshinder. Medierna bör användas till att informera allmänheten om nya undervisningsmetoder, särskilt med avseende på tillgången till specialundervisning i vanliga skolor, vilket kan ske genom att man informerar om goda exempel och lyckade erfarenheter.

G Erforderliga resurser

70. Uppbyggnaden av integrerade skolor som det effektivaste sättet att åstadkomma en undervisning för alla måste erkännas som ett nyckelområde för regeringspolitiken och tilldelas en prioriterad plats på nationens dagordning i fråga om utvecklingsarbetet. Endast på det sättet kan erforderliga resurser utverkas. Ändrade riktlinjer och prioriteringar kan inte bli effektiva, om behoven av resurser inte tillgodoses i tillräcklig omfattning. Ett politiskt engagemang, på såväl nationell som lokal nivå, krävs både för att få fram de kompletterande resurserna och för att använda de existerande på ett nytt sätt. Även om lokalsamhället måste spela huvudrollen när det gäller att bygga upp de integrerade skolorna, är regeringarnas stimulansåtgärder och stöd också väsentliga faktorer för att man skall kunna ta fram effektiva och ekonomiskt överkomliga lösningar.

71. Vid resursfördelningen till skolorna skall man på ett realistiskt sätt ta hänsyn till de olika utgiftsbehoven när det gäller att tillhandahålla lämplig undervisning för alla barn, under beaktande av deras behov och bakgrund. Det kan vara en realistisk modell att börja med att stödja de skolor som önskar främja en integrerad skolgång och initiera pilotprojekt på några områden, för att vinna den erfarenhet som är nödvändig för en utbyggnad och successiv generalisering. Vid det generella förverkligandet av den integrerade skolan måste omfattningen av det tillhandahållna stödet och expertkunnandet ställas i relation till efterfrågevolymen.

72. Resurser måste även avsättas till stödåtgärder för utbildning av ordinarie lärare, tillhandahållande av resurscentra och av special- och resurslärare. Erforderliga tekniska hjälpmedel måste likaledes ställas till förfogande, för att det integrerade skolsystemet skall kunna fungera bra. En metodik som bygger på integreringsprincipen bör därför vara kopplad till en utbyggnad av stödtjänsterna på centrala och mellanliggande nivåer.

73. Att sammanföra de mänskliga, institutionella, logistiska, materiella och finansiella resurserna i olika regeringsdepartement (utbildning, hälsa, social välfärd, arbetsmarknad, ungdom osv.), hos regionala och lokala myndigheter och andra specialiserade institutioner är ett effektivt sätt att maximera deras

genomslagskraft. Om man vill kombinera både den pedagogiska och sociala aspekten på undervisningen av elever med behov av särskilt stöd, krävs det välfungerande ledningsstrukturer, som kan sätta de olika enheterna i stånd att samverka på såväl nationell som lokal nivå, samtidigt som offentliga myndigheter och dem närstående organ därigenom får en möjlighet att förena sina krafter med de förstnämndas.

III. Riktlinjer för åtgärder på regional och internationell nivå

74. Internationell samverkan bland statliga och icke-statliga, regionala och interregionala organisationer kan spela en mycket viktig roll när det gäller att stödja utvecklingen i riktning mot integrerade skolor. Med utgångspunkt i tidigare erfarenhet på detta område skulle internationella organisationer, mellanstatliga och icke-statliga samt bilaterala stödorganisationer kunna överväga förenade insatser vid genomförandet av följande strategiska tillvägagångssätt.

75. Tekniskt bistånd bör riktas in mot strategiska verksamhetsområden, där synergieffekter kan förväntas, särskilt i utvecklingsländerna. En viktig arbetsuppgift för det internationella samarbetet är att stödja lanseringen av pilotprojekt som syftar till utprovning av nya metoder och till kapacitetsupbyggnad.

76. Om man organiserar regionala samprojekt eller nära samverkan mellan länder med likartad syn på undervisningen av barn med behov av särskilt stöd, skulle detta kunna leda till att man planerar förenade aktiviteter inom ramen för existerande regionala eller andra samarbetsstrukturer. Sådana aktiviteter bör vara utformade så att man drar ekonomisk nytta av och utnyttjar de deltagande ländernas erfarenheter och främjar det nationella kunnandet.

77. Den viktigaste uppgiften som åvilar de internationella organisationerna är att underlätta informationsutbyte, information om och resultat av pilotprogram på specialpedagogikens område mellan länder och regioner. Insamling av internationellt jämförbara indikatorer på framsteg i fråga om integrering i utbildningssystem och på arbetsmarknad bör bli en del av den världsomfattande utbildningsdatabasen. Knutpunkter skulle kunna inrättas i subregionala centra för att underlätta informationsutbytet. Existerande strukturer på regional och

internationell nivå bör stärkas och deras aktiviteter utsträckas till sådana områden som policyskapande, personalutbildning och utvärdering.

78. Det direkta resultatet av brist på information, fattigdom och dålig hälsa orsakar en stor del av funktionshindren. Eftersom andelen drabbade människor med funktionshinder internationellt sett ökar, särskilt i utvecklingsländerna, borde samordnade internationella åtgärder vidtas i nära samverkan med nationella satsningar på att med utbildningens hjälp hejda orsakerna till funktionshinder, vilket i sin tur skulle minska förekomst och utbredning av funktionshinder och därigenom ytterligare minska trycket på det aktuella landets begränsade finansiella och mänskliga resurser.

79. Internationellt och tekniskt bistånd till undervisning av elever med behov av särskilt stöd härrör ur ett flertal källor. Det är därför väsentligt att säkerställa konsekvens och arbetsfördelning mellan FN-organisationerna och andra institutioner som tillhandahåller bistånd på detta område.

80. Internationell samverkan bör organiseras för att stödja avancerade utbildningsseminarier för skollära och andra specialister på regional nivå och lägga grunden till samarbete mellan universitet/högskolor och andra utbildningsinstitutioner i olika länder för genomförande av jämförande studier och publicering av underlag och instruerande material.

81. Internationell samverkan bör användas som komplement vid utveckling av regionala och internationella intresseorganisationer för yrkesfolk som arbetar på att utveckla pedagogiken för undervisning av elever med behov av särskilt stöd och som hjälp vid skapandet och spridningen av nyhetsblad och tidskrifter och genomförandet av regionala sammankomster och konferenser.

82. Internationella och regionala sammankomster som behandlar frågor i anslutning till utbildning bör tillse att undervisning av elever med behov av särskilt stöd tas upp som en del av huvuddebatten och inte som en separat fråga. Som ett konkret exempel kan nämnas att undervisningen av elever med behov av

särskilt stöd skall tas upp på dagordningen för de regionala ministerkonferenser som arrangeras av Unesco och andra internationella organ.

83. Organ för internationell teknisk samverkan och finansiering som är engagerade i stödverksamheten för och utvecklingen av initiativ inom ramen för målsättningen utbildning för alla bör tillse att pedagogiken för undervisning av elever med behov av särskilt stöd blir en del av alla utvecklingsprojekt.

84. Internationell samverkan bör finnas för att främja universiell tillgänglighet till IT-teknologin som respons på den framväxande informationsteknologiska infrastrukturen.

85. Denna handlingsram antogs med acklamation efter diskussion och revidering vid konferensens avslutande möte den 10 juni 1994. Den är avsedd att vara en vägledning för FNs medlemsstater och för icke-statliga organisationer (NGOs) i dessa stater vid genomförandet av Salamancadeklarationen om principer, inriktning och praxis vid undervisning av elever med behov av särskilt stöd.

Salamanca – Tio år senare

Inledning

I juni 2004 kom ett specialnummer ("Salamanca Ten Years On") av tidningen EENET från "Enabling Education Network". I EENET ingår experter som samarbetar med Unesco. Numret handlade om vad som hänt tio år efter konferensen i Salamanca. För att ge en illustration till vad Salamancadeklarationen har betytt i verkligheten återges här några artiklar ur tidningen. Vid översättningen av texterna har vi valt den engelska förkortningen EFA genomgående eftersom den numer används som ett begrepp även på svenska.

Rubriker på de artiklar ur EENET-tidningen som inte ingår i denna text:

- Promoting Inclusive, Learner-friendly Environments in the Asia-Pacific Region av Olof Sandkull, Unescokontoret i Bangkok,
- Inclusive Education through Community Development in Bangladesh av Nicke Heeren, Frankrike,
- Developing inclusive Environments, Oriang, Kenya av Orpa Ogot, Kenya,
- Including Deafblind Children av Sumitra Mishra och Ben Simms från Indien/Storbritannien
- Inclusion in Central Java, Indonesien av Professor Moch Sholeh YA Ichrom och Terje Mangussönn Watterdal i Indonesien

Ur EENET-tidningen juni 2004:

LEDARE:

Nu när vi firar Salamancadeklarationens tioårsjubileum har vi anledning att se vilken betydelse den haft internationellt. Jubileet ger oss också tillfälle till att analysera hur Unesco genom deklarationen stöttat utvecklingen från fokus på enskilda barns behov till inkludering. Ytterst handlar idéerna från Salamanca om att övervinna hinder i hela utbildningssystemen.

Under de tio år som gått sedan Salamancakonferensen har många länder arbetat för att formulera en utbildningspolitik mot ökad inkludering. Mycket har utan tvekan varit framgångsrikt – men resultaten är blandade och ofta begränsade till små projekt.

Utvecklingen hämmas av den stora osäkerhet som fortfarande finns om vad integration egentligen innebär. Vi kan konstatera att utbildningsreformer är särskilt svåra att genomföra när det brister i allmän förståelse om reformernas innehåll. Vi hoppas att exemplen här kan illustrera ett brett perspektiv på integrerad utbildning, definitioner och genomförande. Genom texterna vill vi förtydliga vad som kan menas med integrerad utbildning.

Några artiklar handlar enbart om barn, ungdomar och vuxna med funktionshinder eller på barn som är i behov av särskilt stöd – dem som Salamancadeklarationen handlar om. Andra tar ett vidare grepp på integration och sätter fokus på alla grupper barn i behov av särskilt stöd i de sammanhang de finns – det nya tänkande som Salamanca sökte stimulera. Artiklarna visar särskilt på vikten av att se integration som ett sätt att uppnå Utbildning för Alla (Education for All = EFA) och som rekommenderas i Salamancadeklarationen.

SLUT LEDARE

Integration och EFA – Unescos arbete

Inkludering ses som ett synsätt där skolan ska vända sig till, och möta alla elevers skiftande behov, genom att ge dem lika möjligheter till lärande, kultur och kommunikation som andra i samhället.

Unesco anser att frågan om integration måste ses som en del av de ökade internationella aktiviteter som 1990-talets Jomtiendeklaration (en deklaration om antogs i Jomtien under Internationella Läskunnighetsåret 1990) och Under-

visning för alla (Education for All, EFA, som slogs fast som ett mål vid Unescos världskonferens i Dakar år 2000) gav näring åt. Tidigare talades det tämligen symboliskt om "särskilda behov" i olika dokument. Detta har gradvis ersatts av ett erkännande av att integration måste ses som en viktig del i hela EFA-processen. Dvs. i stället för att betona integration, (underförstått att vidta åtgärder för att tillgodose behov hos elever som anses vara speciella i ett skolsystem som i stora drag förblivit oförändrat) ser vi nu en förändring där syftet är att omstrukturera skolan för att tillgodose alla elevers behov.

Handlingsplanen som antogs i Dakar år 2000 och Millenniemålen om utbildning som senare utarbetades ger ramen för att förverkliga målet Utbildning För Alla fram till år 2015. Men Salamancadeklarationen med sin handlingsplan och definitioner av principer, policy och behov är fortsatt en viktig referens för alla som arbetar med *integrerad undervisning*. Den ger också ett ramverk för hur man för principer och praktik framåt. Man kan hävda att den är det mest betydelsefulla internationella dokument som någonsin har funnits om "specialundervisning".

Salamancadeklarationen slår fast att vanliga skolor med integrationsinriktning:

"... är det effektivaste sättet att bekämpa diskriminerande attityder, att bygga upp ett integrerat samhälle och att åstadkomma undervisning för alla."

Vidare, menar den att sådana skolor kan:

"...ge flertalet barn en funktionsduglig utbildning och förbättra kostnadseffektiviteten och – slutligen – hela utbildningssystemet.

Ur Salamancadeklarationen och handlingsplan för undervisning av elever med behov av särskilt stöd – Salamanca, Spanien, 7–10 juni 1994

Förord:

"Mer än 300 deltagare, representerande 92 regeringar och 25 internationella organisationer som samlades i den spanska staden Salamanca för att inom ramen för arbetet att förverkliga målet utbildning för alla, diskutera de grundläggande kursändringar som krävs för att främja principen om en integrerad skolgång, nämligen tanken att göra det möjligt för skolorna att betjäna alla elever, i synnerhet dem som har behov av särskilt stöd."

Artikel 3:

Vi anmodar och uppmanar alla regeringar att

- i sina politiska riktlinjer och anslagstilldelningar prioritera förbättringarna av sina utbildningssystem så att de kan ta emot alla barn, oavsett individuella skillnader eller svårigheter,
- i lagstiftning eller riktlinjer stadfästa principen om integrerad undervisning, som innebär att alla barn undervisas inom det ordinarie skolväsendet, om det ej finns tvingande skäl att handla på annat sätt,
- ta fram goda exempel och uppmuntra utbyten med länder som har erfarenhet av integrerade skolor
- upprätta decentraliserade och engagemangsfrämjande rutiner vid planering, övervakning och utvärdering av utbildningsutbudet för barn och vuxna med särskilda behov,
- uppmuntra och underlätta medverkan från föräldrarnas, lokalsamhällets och handikapporganisationernas sida i planering och beslutsfattande i samband med uppbyggnaden av utbildningsutbudet för barn och vuxna med särskilda behov.
- satsa mer på tidig kartläggning av behoven och på styrningsstrategier samt på yrkesutbildningsaspekterna av den integrerade skolundervisningen,
- tillse att lärarutbildningen och fortbildningen av lärare inom ramen för en systematisk förändring, anpassas till undervisningen av elever med behov av särskilt stöd inom det ordinarie skolväsendet.

Salamanca vill få oss att se utbildningssvårigheter på ett nytt sätt. Det nya tanke sättet baseras på övertygelsen att metod- och organisationsförändringar som sker i mötet med elever med svårigheter kan – under särskilda omständigheter – förbättra för alla elever. På så sätt kan elever som nu anses ha särskilda behov komma att ses som de som driver utvecklingen mot en rikare utbildningsmiljö.

Nationella handlingsplaner för EFA

Unesco bistår medlemsländerna i att utveckla nationella handlingsplaner för Utbildning för Alla, EFA. Man strävar mot att se till att planerna verkligen är integrerade, dvs. att de tillgodoser alla i lärprocessen. Det betyder att principerna om integration verkligen påverkar strategier på alla nivåer i undervisningssystemet. Detta är en betydande utmaning som kräver expertis – som inte alltid finns i landet.

Unesco har definierat fyra delar för det tekniska stöd som kan behövas:

- att utforma och granska riktlinjer för EFA på nationell nivå
- att skapa möjligheter att genomföra planerna
- att övervaka och utvärdera
- att mobilisera samarbetspartners

Integration är ett tvärgående element i Unescos hela program. För att uppnå Utbildning för Alla, EFA, måste också regeringarna se integration som en vägledande utvecklingsprincip. Länderna måste själva fastställa vilken teknisk hjälp de behöver för att kunna genomföra de nationella planerna för EFA.

Att ta ledningen

Unesco fortsätter att prioritera integrerad undervisning (inclusive education) och driva på utvecklingen av detta över hela världen. Unesco har utvecklat EFA-processens största projekt (ett så kallat "flaggskepp") som heter "*Rätten till utbildning för personer med behov av särskilt stöd: Fram mot integrering*" för att säkerställa att handlingsramen från Dakar förverkligas för personer med behov av särskilt stöd. Dess huvudmål är att ge tillträde till undervisning och stödja fullföljandet av kvalitetssäkrad utbildning för barn, ungdomar och vuxna med behov av särskilt stöd. Det uppnås genom att försäkra sig om att den nationella handlingsplanen för EFA innefattar personer med behov av särskilt stöd och genom att uppmuntra beslutsfattare att se och ta bort hinder inom utbildningssystemet.

Projektets strategiska mål är att:

- tillhandahålla undervisning och stödja fullföljandet av kvalitetssäkrad utbildning för barn, ungdomar och vuxna med behov av särskilt stöd.
- förändra attityder mot barn med särskilda behov genom att lägga grunden för ett rättvist och ickediskriminerande samhälle som uppmuntrar människor att leva och lära tillsammans.

I projektet samverkar FN-organisationer, internationella och nationella handikapporganisationer och biståndsorganisationer.

Utbyte av idéer

Unesco fortsätter att uppmuntra utbyte av internationella erfarenheter och göra material tillgängliga som för att stödja utvecklingen av integrerande praxis och principer. (Information om tillgängligt material finns på sista sidan).

Ny inriktning

Unesco är i en förändringsprocess. Regionalkontoren tar mer och mer över ansvaret för genomförandet av organisationens program och det är en förändring från projektorienterad till en programorienterad verksamhet. Det betyder att Unescos fält- och regionkanslier genomför programmet och att sekretariatet i Paris har en samordnande och övergripande roll. Mindre än 30% av tillgängliga medel används vid sekretariatet i Paris och mer än 70% regionalt.

Med mycket begränsade medel måste Unesco arbeta på flera olika sätt för att kunna åstadkomma verklig förändring i utbildningen. En förändring måste definitivt uppmuntras på politiker- och systemnivå om den ska bli hållbar. Genom samarbete med regeringar och lokala, nationella och internationella handikappsorganisationer arbetar Unesco i riktning mot Salamancavisionen av ett undervisningssystem som verkligen är integrerande.

Mot integrerande lärarutbildning

Windy B. Ferreira

1996 inbjöds jag att delta i ett seminarium för lärarutbildning om "Särskilda behov i klassrummet" där jag lärde mig att använda integrerade strategier för att svara mot en mångfald inläringstekniker med hjälp av Unescos resurspaket. Från det ögonblicket blev min uppfattning om hur man undervisar på alla nivåer ordentligt omskakad och min akademiska verksamhet ändrades dramatiskt. Denna nya erfarenhet skiljer sig från vad jag lärde mig som student.

Tidigare brukade jag ha fasta uppfattningar om hur man undervisar, som att lära sig namnet på varje elev i början av terminen, att en bra föreläsare ger förbereda intressanta teoretiska föreläsningar då studenterna huvudsakligen lär sig genom att lyssna, att audiovisuella hjälpmedel hjälper studenten att känna engagemang, att det var bra att placera klassen i en halvcirkel så att alla kunde kommunicera och att studenter ska delta i lektionerna genom att dela med sig av sina erfarenheter.

Jag trodde att jag använde en metod som självklart innebar deltagande, utbyte av erfarenheter och expertis och att min metod speglade det bästa jag lärt mig under mitt liv som student och lärare. Men Salamancadeklarationen med sin inriktning mot integrerad undervisning tillförde en ny dimension till min förståelse av hur man skulle arbeta inom lärarutbildning i högre utbildningen.

Nu tror jag att:

Materiella resurser har inte någon betydelse utan de mänskliga resurserna.

- Idag är många universitetsstudenter själva erfarna lärare – med kunskaper,

expertis och färdigheter som är viktiga i lärarutbildningsprogrammen.

- Det borde vara en integrerad del av universitetsundervisning att ta del av studenternas erfarenheter.
- Utvecklingen av meningsfulla lärarkunskaper måste innebära att universitetsstuderanden direkt får vara med om att fatta beslut om läroplanen och om undervisningsmetoder.
- Studenter och föreläsare i lika mån kan skapa gemensamma kunskaper
- Att använd en enda undervisningsstrategi för alla studenter ökar risken för uteslutande eftersom studenterna har olika sätt att reagera på undervisningen.

Att lära genom handling

- Att lyssna på en föreläsning om ett teoretiskt ämne utan koppling till verkligheten främjar inte meningsfull akademisk inläring.
- Det är mycket effektivare att lära genom att bygga kunskap och reflektera, debattera och skriva om konkreta sammanhang än att sitta ett helt år i en sal på universitet och läsa, lyssna och skriva om denna verklighet.
- Undervisningsteori ska ses sammantaget med elevers erfarenheter, bakgrund, intressen och färdighet och med skolan och samhället.
- Att skapa möjligheter för elever att medverka leder längre än att "låta dem bidra till lektionen".

Utvärdering

- Examination är varken ett effektivt eller ett rättvist instrument för bedömning av lärande. De tillämpas lika på alla elever och har ingen koppling till verkliga sammanhang och nutid.
- Lärande är en process och därför måste bedömning ske fortlöpande och se varje elev som individ med olika inlärningsätt.

När jag nu fortsätter att vidareutveckla mitt sätt att bedriva integrerad undervisning på universitetsnivå blir jag chockerad av att se att institutioner för högre utbildning fortfarande är motståndare till förändringar – tio år efter Salamanca. Debatten om att tillämpa mer integrerad undervisning är fortfarande inte central

för universitet och lärarutbildningsprogram. Jag hoppas kunna sporra debatten om utbildningsinstitutens roll inom högre utbildning och att förmå universitetsanställda att tänka över sitt sätt att undervisa. Jag avslutar med ett citat från en av mina elever som illustrerar problem och lösningar.

”För sex månader sedan inbjöds jag att vara undervisningssamordnare (den som stödjer lärare i deras undervisning i klassrummet) i en grundskola. Jag behövde jobbet, men jag kunde inte ta det för att jag inte kände mig kapabel att stödja lärare i planering och undervisning. Trots att jag själv varit lärare flera år tyckte jag inte att jag var tillräckligt väl förberedd att hjälpa andra kolleger. Idag vet jag att jag skulle kunna efter att ha lärt mig att arbeta med integrerade strategier i klassrummet, efter att kunna anpassa tiden, efter att ha undervisat alla elever enligt läroplanen och lärt mig att skapa tillfällen för elevdeltagande”.
Zenaide, elev, lärarutbildningen.

Dr Windyz Ferreira har undervisat på universitetsnivå i mer än 20 år. Hon är ordförande för 'Undervisning för Alla' (Ed-Todos), en brasiliansk frivilligorganisation, (NGO) och ledamot i EENETs internationella styrgrupp.

Vad är integration?

Judy Kugelmass

Salamancadeklarationen slår fast att integration stödjer och välkomnar mångfald bland studenterna. Syftet är att eliminera socialt utanförskap grundad på ras, samhällsklass, etnicitet, religion, kön och förmåga – den definitionen är inte allmänt tillämplig.

I skolor världen över används ofta begreppet "integration" när barn med behov av särskilt stöd placeras i vanliga klassrum tillsammans med jämnåriga. Jag är intresserad av att förstå hur integration definieras och hur detta återspeglas i skolornas arbetssätt. Därför undersökte jag skolor inom det allmänna skolsystemet i England, Portugal och USA, vilka själva säger sig vara integrerade skolor. I denna artikel beskriver jag vad jag lärde mig om dessa integrerade skolor vars uttalade officiella hållning återspeglar definitionen på integration enligt Salamancadeklarationen.

Skolor är unika organisationskulturer som återspeglar olika aspekter i samhället. Det finns också organisationskulturer som representerar nya idéer. Sådana progressiva institutioner lanserar nyheter och står modell för vad som är möjligt i respektive samhälle. De tre skolor jag studerade var sådana institutioner. De arbetade alla med en mångfald kulturer och språk bland studenterna med ett stort antal elever från familjer med låga inkomster.

Den amerikanska skolan låg i en liten stad i staten New York där eleverna har väldigt varierande ekonomisk och kulturell bakgrund (europeisk, afrikansk, asiatisk, latinamerikansk). Där fanns även barn till nya immigranter och flyktingar, av vilka många hade begränsade engelska språkkunskaper. Skolan i Portugal låg i ett ekonomiskt eftersatt område i Lissabon, kulturellt blandat med ett ökande antal barn som inte talar portugisiska från f.d. portugisiska kolonier eller flyktingar

från länder i Afrika, Mellanöstern och Östeuropa. Den brittiska skolan ligger i London med en liknande population och där var majoriteten av eleverna två- eller flerspråkiga. Bland dessa elever fanns det barn som var invandrare och/eller asylsökande från Östasien, Mellanöstern och Afrika. I alla tre skolorna undervisades barn med funktionshinder och med andra särskilda undervisningsbehov i vanliga klasser tillsammans med andra elever i samma ålder.

Alla kulturer fungerar på flera plan – och de samarbetar och stödjer varandra på flera plan. Dessa plan rör bland annat de synliga/tekniska delarna av en organisation, och dess kulturella sidor. De värderingar och övertygelser som medlemmarna i organisationen delar syns i sådana särdrag hos organisationen. Detta är en andra dimension hos kultur. Den underliggande betydelsen av sambandet mellan dessa två plan representerar en tredje och ofta undångömd aspekt av en viss kultur. Detta samband fanns i varje skola och stödde det orubbliga engagemanget för integrationsprinciperna vilket fanns hos hela personalstyrkan. Dessa skolors interna kulturer karakteriserades av:

- att man såg olikheter bland elever och personal som en resurs
- organisation som stödde sammanhållning i personalgruppen
- ett samverkande integrerat arbetssätt hos personal och barn
- formella ledare och personalen delade på ledarskapet
- viljan att sträva efter att fortsätta att arbeta integrerat
- en förståelse för den sociala/politiska integrationen
- användandet av språk och bilder för att beskriva målen och sprida engagemanget för skolan ut i samhället
- ett orubbligt engagemang för och tro på integrerad undervisning

Utvecklingen av ett integrerat synsätt var inte en mekanisk process i vilken en specifik organisatorisk omstrukturering eller introduktion av en särskild instruktiv metod ökade elevernas deltagande. Det som snarare var centralt och gemensamt för alla tre skolorna var att de satte fokus på samarbetsprocesser. Samarbete var både praktik och en manifestation av de integrerade värderingar som personalen förespråkade när de försökte skapa en gemenskap där alla individer, personal och elever var uppskattade. I varje skola stöddes samarbetsinriktade undervisningsmodeller och organisation av övertygelsen om värdet av detta

bland både lärare och elever i hur man värderade varandra. Denna uppfattning sträckte sig utöver det sätt barnen behandlades på till det sätt på vilket vuxna påverkade varandra och tog till vara de unika bidrag var och en kunde bidra med i sina respektive gemenskaper.

Dr Kugelman är biträdande professor och specialist på lärarundervisning, och har arbetat internationellt för integrerande skolor.

Fokus på policyutveckling i Sri Lanka

Padmani Mendis

Sri Lanka har redan tidigt arbetat med undervisning för barn med funktionshinder. Den första skolan för döva och blinda startade 1912. Under tidigt 1970-tal började Utbildningsdepartementet öka möjligheterna för barn med funktionshinder att integreras i skolan, och sedan Salamancadeklarationen togs har tyngden lagts på integrerad undervisning.

Majoriteten av barn med funktionshinder går i vanliga klasser i statliga skolor. Ett litet antal går i specialundervisningsenheter vid statliga skolor och i icke-statliga specialskolor. Barn med funktionshinder som gick i vanliga klasser utgjorde 2001 2.37% av den totala elevpopulationen på drygt 4 miljoner.

Reformer av grundskolan år 1997 ökade integration av barn med funktionshinder i vanliga klassrum. Kompetensgrundade läroplaner och fortlöpande utvärdering ersatte prov i slutet av terminen eller slutet av skolåret. Klassrumsundervisningen ändrades i elevcentrerad riktning, med grupp- och aktivitetsbaserad undervisning i praktiska och tekniska färdigheter. Ämnesöverskridande kursplaner, rådgivning och yrkesrådgivning och nya strategier för lärarutbildning är positiva för barn med funktionshinder i integrerad undervisning.

Läkare och klasslärare gör en bedömning när ett barn börjar grundskolan, och föräldrarna deltar också. Bedömningen hjälper läraren att använda barncentrerade undervisningsmetoder som anpassas till varje enskilt barns särskilda behov. Det fordrar fortlöpande effektiv, anpassad och relevant utbildning av alla lärare. Bedömningen fortsätter tills barnen slutar grundskolan.

Lärarutbildning för integrerad undervisning har också ökat de senaste åren. Det nationella utbildningsinstitutet ger grundläggande och fortbildning av ansvariga handledare (Master Trainers) i integrerad undervisning och grundskoleun-

dervisning. En treårig utbildning för specialpedagoger i integrerad undervisning och tvååriga kurser för speciallärare har startats.

Fortbildning av lärare ges genom ett nätverk av lärarcentra runt ön. Man utbildar tjänstemän med ansvar för olika områden (Integrated Education Zonal Officers) i integrerad undervisning för att förbereda kursplaner och utbildnings- och läromedel för utbildning av tjänstemän och för alla lärare och för resurslärare.

I augusti 2003 antogs en nationell policy för funktionshindrade och nu utarbetas utkast till lagstiftning baserad på denna policy. I den nationella politiken för funktionshinder ingår en särskild sektorspolicy om undervisning baserad på integrerad utbildning. Denna integrationspolicy tar fasta på två saker: många barn med funktionshinder har ännu inte börjat skolan trots en nationell inskrivningsfrekvens på 92% i grundskolan och att antalet elever med funktionshinder som hoppar av skolan är exceptionellt hög.

Det höga antalet elever som hoppar av skolan kan vara en mätare på den bristande kvaliteten på utbildningen. Mycket få barn går vidare efter grundskolan och bara en handfull fortsätter till högskolan.

Den nationella Utbildningskommissionen i Sri Lanka tog – i sitt ”Förslag till Nationellt Policy och Ramprogram för Allmän Utbildning” – i december 2003 upp möjligheter, likvärdighet och excellens inom utbildningen, och hade också ett textområde om utbildning för barn med funktionshinder som omfattar policy- och strategirekommendationerna hämtade ur en nationell policy för personer med funktionshinder.

Användandet av termen ”barn med funktionshinder/handikapp” är betydelsefull. En ny översyn av integrerad utbildning för barn med särskilda behov fann att lärare mycket sällan ansåg att dessa barn tillhörde gruppen med ”speciella undervisningsbehov”. Det är viktigt att identifiera funktionshinder hos barn så att man kan tillmötesgå deras speciella behov så att vanliga lärare får kunskap och färdigheter att arbeta med dem. Termen betonar inte olikheter utan används i ett socialt sammanhang och beskriver en särskild situation.

Grundskolereformer har givit möjlighet att förbättra kvaliteten på undervisningen, men vi väntar på vad resultatet blir för barn med funktionshinder. När policy och strategirekommendationerna för att förstärka integrerad utbildning

får sin givna plats i den nationella policyn för funktionshinder och i den föreslagna allmänna utbildningspolicyn hoppas man att barn med funktionshinder verkligen kommer att få sin rätt till utbildning.

Padmani Mendis har i 25 år arbetat som internationell konsult för funktionshindrade personer och alltmer blivit engagerad i frågan om undervisning för personer med särskilda behov.

C-EMIS ett verktyg för utbildning för alla

Els Heijnen

Utbildning för alla (EFA) är ett begrepp som inte automatiskt betyder integrerad utbildning. Ett stort antal barn är fortfarande utestängda från den allmänna skolan. Barn som inte är registrerade vid statliga skolor förblir osynliga när man samlar in statistiska data om antalet elever. Detta ger brist på tillförlitlig information om antalet barn utanför skolan och skälen till varför de inte är inskrivna, har oregelbunden närvaro, svagt lärande eller har hoppat av från skolan.

Skälen till utestängning grundar sig i allmänhet på uppfattningen att en del barn är mindre kunniga och värderas lägre så för att de är fattiga, arbetar, är flickor, har funktionshinder, kommer från etniska minoritetsgrupper eller anses annorlunda på något sätt.

Ett nationellt administrations- och informationssystem har utvecklats som en av regeringarnas arbete för Dakardeklarationen Utbildning för alla (EFA 2000) som systematiskt ska samla in statistisk information för utbildningsplanering och kvalitetskontroll och för att få alla barn att gå i skolan. Detta system heter Education Management Information Systems (EMIS). Det är en bra början men det statliga EMIS missar fortfarande många barn vid inskrivning och i skolans planeringsarbete. Ett viktigt skäl är att det saknas integrerat tänkande och planering bland policyskapare och beslutsfattare. Andra skäl till varför EMIS fortfarande utesluter barn med särskilda behov och barn som lever i samhällets utkanter är:

- datainsamling sker uppifrån och ner – centralregeringar bestämmer vilken information som ska samlas in
- inskrivningsantalet är överrapporterat och antalet avhopp underrapporterat
- fokus ligger på antal snarare än på varför det nationella medeltalet inte visar lokala variationer
- man sätter fokus på skolan snarare än på eleverna
- brist på information om barnens rättigheter

- brist på samhällsdeltagande och kapacitet
- fokusering enbart på statliga skolor

Det finns därför ingen tillförlitlig information om vidden av problemen för barn som står utanför skolan eller tillräcklig information om vilka dessa barn är och om skolorna misslyckande. Om skolor skall förbättras och svara mot lokala behov måste de ges större självbestämmanderätt för att bedöma och lösa sina egna problem.

Det landsomfattande EMIS-systemet har så många begränsningar så det är nödvändigt att utveckla samhällsbaserade system; C-EMIS. Detta är ett decentraliserat datainsamlingssystem som genomförs aktivt med lokala samhällen, föräldrar, lärare, kommuntjänstemän och t.o.m. barnen. Information analyseras där den samlas in. Ett av målen är att öka lokalt ägandeskap och ansvarstagande – i formell såväl som icke-formell utbildning.

C-EMIS har inletts i Syd- och Centralasien (Pakistan, Sri Lanka, Nepal, Bangladesh, Tadzjikistan, Kirgizistan) med tekniskt stöd från Rädda Barnen/UNICEF och tillsammans med de nationella regeringarna.

Framgångsrikt genomförande av C-EMIS bidrar till att samhällena får verktyg för ett decentraliserat undervisningssystem skapat för att ge kvalitetsutbildning åt varje barn. Det är inte ett parallellt system, men ett komplement till statliga EMIS för att skapa bättre förståelse för och gensvar för integrerad utbildning för barn. C-EMIS belyser hur viktigt det är i att finna och synliggöra alla barn i överallt, särskilt de som tidigare nekats rätt till undervisning. Det eftersträvar att skapa kapacitet hos olika intressenter så de kan använda såväl kvantitativa (EMIS) som kvalitativa (C-EMIS) data för lokal utbildningsutveckling och skolförbättring. C-EMIS är som sådant ett verktyg för integrerad planering och program.

Förutom datainsamling och analyser bedömer lokalsamhället utbildningens resultat och administration. Kriterier för lokal bedömning utvecklas i samarbete med regeringen och innefattar verktyg för att mäta integration, kvalitet och lokal kostnadseffektivitet. C-EMIS innehåller också data om inlärningsmöjligheter vilka förbises av de flesta staters system. Barn, föräldrar och hela samhället har rätt att veta hur väl skolan lyckas tillhandahålla grundutbildning.

Barn som lär tillsammans lär sig att leva tillsammans!

Els Heijnen var Utbildningsråd för Rädda Barnen Sverige/Danmark/Storbritannien och arbetade i Bangladesh till maj 2004 och är nu projektledare (Helvetas/SDC) för uppbyggandet av Butans lärarutbildningskapacitet.

För information om Unescos arbete på utbildningsområdet gå in på www.unesco.org och klicka högst upp på "education", för information om utbildning för elever med behov av särskilt stöd: klicka i högerspalten på "inclusive education" eller via

http://portal.unesco.org/education/en/ev.php-URL_ID=7939&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

På <http://publishing.unesco.org/default.aspx> finns information om Unescos publikationer (böcker, tidskrifter, vetenskapliga kartor, CD-ROM etc)

